

Újbirodalom (Kr.e. 16-11. sz.)

A férfiaknál továbbra is az egyiptomi szoknya volt a legnépszerűbb ruhadarab (3, 23, 67-69, 81). Nem ritkán többet is viseltek egymás felett (65-66). Széles körben alkalmazták a rojtokat, bojtokat, szalagokat (68), és pliszírozásokat (67). A korábbi egyszerű formák díszes, bonyolult típusokkal bővültek.

Az egyik jellegzetes új modell a "szalagszoknya" (3, 68, 70). Egy 18. dinasztiaiabeli thébai sírból ismert is egy példány. Ez 188 cm hosszú és 55 cm széles négyszögletes vászon, három

65. Körmenet hosszú szoknyás és szalagos, pántos viseletű papokkal. Théba, II. Ramszesz halotti temploma,

66. Két szoknyát és rövid ujjú zsákruhát viselő férfi. Théba, Kenamun sírja, 18. din., Davies 1930, 39. t.

oldalról beszegve, a negyediken az eredeti szövőszéllal. Sajnos egyelőre nem megállapítható, hogy pontosan hogyan viselték. Az ábrázolások alapján felső széle a köldök alatt lehetett rögzítve, a két szokásos módszer egyikével:

1. a szalag két végét felül megkötötték, majd a végeket hagyták szépen elrendezve lelőgni,

67. Áldozatvívők díszes szalagszoknyával, amit a jobb oldali férfiaknál még komplex lepelruha egészít ki. Théba, Noferehotep sírja, 18. din., Davies 1933, 31. t.

2. az egyik ruhavég a szalagruha alatt maradt, míg másikat a derék körül bedugták a szalagruha felső szélé alá, ahonnan aztán a vége lelógott (67, 70). Gyakran más ruhadarab felett viselték.

A másik különleges, új modell az ún. "csipkés szoknya" (79). Alul ugyanis a ráncok úgy helyezkedtek el, hogy a képeken hullámvonalat alkotnak, mint a mai csipkeszegélyes ruhák alja. Mint-hogy nem maradt fenn ilyen szoknya, egyelőre kérdéses, milyen lehetett a valóságban. A derék körül mindenesetre egy szalagöv tartotta meg.

A tell el-amarnai munkásvárosban számos pántot és szalagvéget találtak: 3-5 cm szélesek, de teljes hosszuk nem megá-lapítható. Tutanhamun egyik szalagja azonban tudjuk, hogy 107 x 20 cm-es, két

68. Komplex lepelruhás egyiptomiak. Noferhotep ruhájának megigazítása. Théba, Noferhotep sírja, 18. din., Davies 1933, 41. t.

69. Áldozatot bemutató papok vállpánttal. Théba, Rehmíré sírja, 18. din, Davies 1943, 91. t.

teljes hosszuk nem megá-lapítható. Tutanhamun egyik szalagja azonban tudjuk, hogy 107 x 20 cm-es, két

liratok díszíthették. Tutanhamon egy szalagjába például címeit is beleszőt-ték: "*Neb-heperu-Ré, Amon-Ré szeretettje, a Két ország trónusainak az ura.*" A szalagok, pántok viselési módja igen szereteágazó. Viszontlátjuk őket a

70. Ládát vívó szolga szalagszoknyában és komplex lepedőruhában. Bütördísz részlete. Fa, Újbirodalom, Szépművészeti Múzeum

végén 4 cm hosszú rojttal, egy másik 187 x 4 cm, egyik végén 13 hajtással, és Leidenben őriznek egy sajnos ismeretlen lelőhelyű, 300 x 16,5 cm nagyságú szalagot. III. Ramszesz híres "öve" pedig 520 cm hosszú, míg szélessége 12,7 és 4,8 cm között ingadozik. A mintázatlan, egyszerű szalagokon, pántokon kívül készítettek szötte mintásat is (14). Különböző színű csíkok, zeg-zug vonalak, szimbólumok (mint például az *anh*, az "élet" jele) és fe-

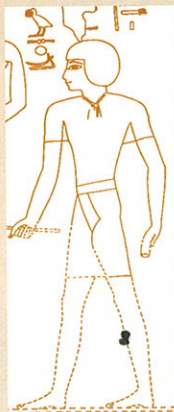

71. Kha zsákruhája (Torinói Múzeum). Théba, Kha sírja, 18. din. (© Museo Egizio di Torino engedélyével)

egy szalaggal kötötték meg a deréknál. A régészeti leletek között többségben vannak a hosszú ujjas zsákruhák, de megtalálhatók a rövidujjasok is (71). Kha sírjában legalább 26-ot (jelenleg a Torinói Egyiptomi Múzeumban található), Tutanhamonnál 12-öt találtak, és bővel-

72. Szoknyát és zsákruhát viselő férfi. Théba, Rehmiré sírja, 18. din., Davies 1943, 50. t.

derékon különféleképpen körbefuttatva, a felsőtesten végigvezetve, vagy csupán a nyakba helyezve.

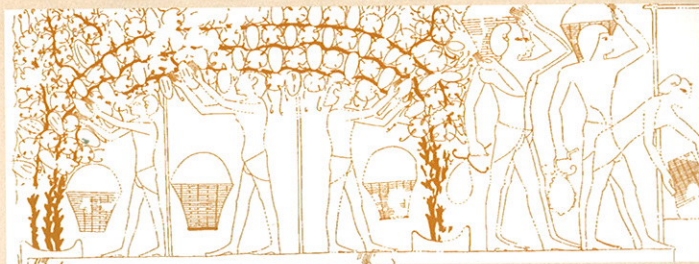
A férfiak viseletének részét alkotta a hosszabb-rövidebb zsákruha is (66, 72). A festményeken még az ujjatlan zsákruhák is néha denevérujjasnak tűnnek, mivel a bő anyag a karokra is ráborulhatott. Nemcsak önmagában viselték. Esetenként szoknyát vettek fölé, vagy alá, és mindkettőt

73. Kha ágyékkötői, ahogy a sírban felhalmozták. Théba, Kha sírja, 18. din., Schiaparelli 1927, 64. ábra

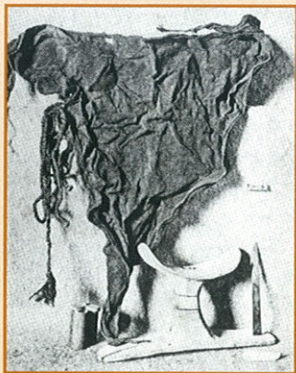

kedett mindkét változatban a 20. dinasztia korában élt Nakht sírja is. Némelyiket szőttes mintával is díszítették, különösen a szegélyek mentén.

Ebben az időszakban nemcsak az ábrázolások alapján alkothatunk képet az egyiptomi ágyékkötő viseletről (73, 74), hanem a sírokba helyezett darabok között is fennmaradt néhány. Bár előkelő embereket továbbra sem volt szokás ágyékkötőben ábrázolni, a halotti mel-

74. Szüretelők vászon ágyékkötőben. Théba, Rehmiré sírja, 18. din., Davies 1943, 45. t.

75. Vászon ágyékkötő Thébából.
Carnarvon - Carter 1912, 49/1. t.

lékletként elhelyezett ruha-
készletek bőségesen tartal-
mazták, így nyilvánvaló, hogy
viselése nem ranghoz kötö-
dött.

A legkorábbi, fennmaradt vá-
szon ágyékkötőt Howard
Carter és Lord Carnarvon

1912-ben fedezte fel egy Középbirodalom végi vagy
Második Átmeneti korban készített sírban (75). Egy
koporsóban találták, melynek típusa azonban későbbi,
kora-újbirodalmi temetkezésre utal. A 18. dinasztia
végén Tell el-Amarnában a munkásváros feltárása során
a lakók által hátrahagyott törmelékben számos újabb
ágyékkötő darabja látott napvilágot. Ugyanúgy néztek ki,
mint például Tutanhamon ágyék-
kötői, csupán az anyag minősége
és a varrás finomsága külön-
böztette meg őket. Tutanhamon
sírjában több mint 50 darabot

76. Bőr ágyékkötő Mahirper thébai
sírjából. (© Museum of Fine Arts,
Boston. Theodore M. Davis ajándéka)

77. Téglavetők vászon és bőr ágyékkötőben. Théba, Rehmiré
sírja, 18. din., Davies 1943, 58. t.

találtak szépen összehajtogatva és egymásra helyezve. A
18. dinasztia korában élt Kha sírjában is hasonlóan
voltak elhelyezve az ágyékkötők (73), hetet azonban a
hozzátartozó zsákruhára erősítettek, mintegy kikészítve
az öltözködéshez. Az ágyékkötőkön található tulaj-
donos-jelek azt is elárulják, hogy a többi ruhához hason-
lón ezeket is mosodákba vitték tisztíttatni.

A korszak különlegessége a bőrből készült ágyékkötők
viselete (6, 77). Rendszerint olyan személyeken ábrá-
zolták, és azoknak a sírjából került elő, akik valamilyen
formában kapcsolatban álltak Núbiával. Feltehetően az
ottani törzsi viseletből vették át az egyiptomiak.

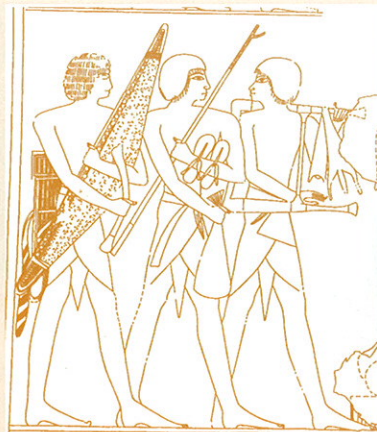

78. Bőr ágyékkötőt és kötényt viselő férfi. Théba, Tyanuni sírja, 18. din., Brack - Brack 1977, 35d. t.

Különböző thébai és balabisi sírokban, valamint egy deir el-ballasi házban (E) és talán Ahmimban találták a lelőhelyes darabokat. A többi származásáról semmit sem tudni. Egyszerűen kikészített és festett vagy áttörésekkel, sodrásokkal díszített példányok egyaránt ismertek. Jellemző rájuk a fenékrészen kialakított négyszögletes betét (78). Itt is előfordulnak kombinációk: a megkötésre szolgáló zsinór helyett szép hosszú szalagokat használnak, amelyek elől lelogva díszítik a ruházatot, vagy kötényt alkalmaztak, amilyent a szoknyáknál is szoktak (6, 77) – bár elképzelhető, hogy ebben az esetben a bőr alatt vászonágyékkötő volt, és a kötény annak a tartozéka – ti. núbiai katonák ábrázolásain ilyen is megfigyelhető. Kenamun sírfestményein II. Amenhotep fáraó szobrai szintén így öltöztették fel a bőrágyékkötővel (14).

A kötény viselete erőteljesen gazdagodott. Míg korábban elsősorban a többi

80. Szoknyát és hegyes kötényt viselő katonák. Théba, Kenamun sírja, 18. din., Davies 1930, 35. t.

ruha alatt hordták, most gyakran azok fölé került, fokozva dekoratív jellegét. Jellemzővé vált a hegyes végű kötény (79, 80), de a korábbi modellek is tovább éltek. Például egyes katonák vagy vadászok, vagy éppen szolgák a "csipkés kötényt" viselték, feltehetően penis-védőként.

Funkciója következtében mindig legfelül hordták a köpenyt. Ezt, a valószínűleg melegebb anyagból készült, takarószerű ruhadarabot vagy testük köré csavarták egyéni szokásaiknak megfelelően, vagy vállukon megkötve viselték (3). A köpeny hossza egyénenként eltérő lehetett. Van, amikor annyira rövid, hogy inkább csak vállkendőnek tekinthető.

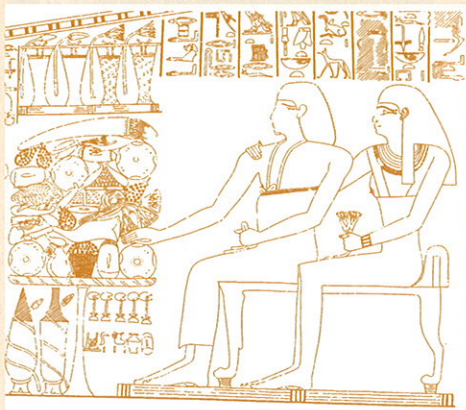
Bár a szoknya sem ment ki a divatból (82), a női viseletre mégis továbbra is a

79. Ádozatvívők szoknyában, a jobb oldali rövid zsákruhát és kötényt is visel, Kenamun sírja, Davies 1930, 19. t.

ruha a jellemző (81). Számos új modell vált közkedvelté. Egyaránt gyakori a szabott és a lepelruha. Csak szórványosan fordul elő az archaikus lepelruha típusa, és könnyen elképzelhető, hogy pusztán a régi iránti tiszteletből ábrázolták, nem a valós életben használt volta miatt.

A lepelruhának alapvetően két változatát viselték: az egyszerű és a komplex lepelruhát. A korábban is hordott egyszerű lepelruha végeredményben egy megnyújtott szoknya, amely közvetlenül a mell alatt vagy felett tekeredett a test köré (23 jobb szélén, 81). Szívesen helyeztek viselete közben egy pántot a bal vállra, vagy néha mindkét vállra egyet-egyét, valószínűleg anélkül,

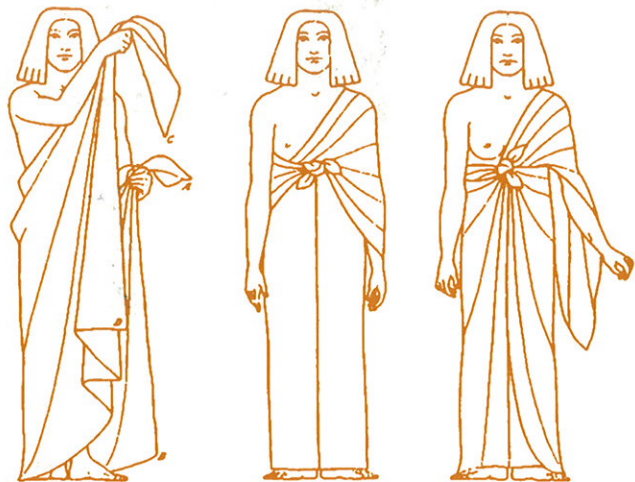
81. Rehmiré egypántos magas szoknyába öltözve ül az áldozati asztal előtt, míg felesége kétpántos lepelruhát hord. Théba, Rehmiré sírja, 18. din., Davies 1943, 75. t.

hogy azokat az anyaghoz rögzítették volna. Akkor ugyanis a ruha levétele igen bonyolulttá vált volna.

82. Táncosnők szoknyában és pántokkal. Théba, Kenamun sírja, 18. din., Davies 1930, 39. t.

Az Újbirodalom korának újítása a komplex lepelruha (borító, 25, 68, 88). Viselték egyvállas (83) és kétvállas változatban. Tekintve, hogy viselésének mikéntjét csak az ábrázolások alapján kísérlelhetjük meg rekonstruálni, feltekerési módját (84-85) nem lehet teljes bizonyossággal megállapítani. A vászonruha felett viselt gyöngyháló ekkor már kiment a divatból, jobbára csak az istennők ábrázolásaira szorítkozik.

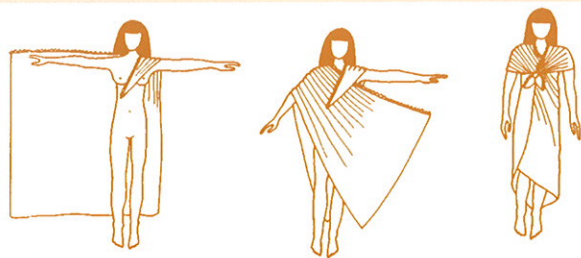

83. Félvállas komplex lepelruha viseletének rekonstrukciója.
Bonnet 1917, 8. t.

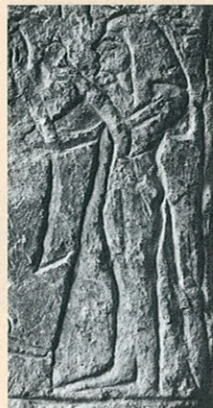
Gyakori viszont az ábrázolásokon a hosszú zsákruha (13, 23 bal szélén, 86). Néhány példány fennmaradt tényleges ruhadarabként is. Gurnában Hatnefer múmiájára annak idején kettőt is adtak, egy harmadikat pedig egyik kanopuszedénye köré tekertek.

Ha köpenyt viseltek, az teljesen elfedte a ruházatot, éppúgy, mint a fejkendő a haját vagy a parókát (13).

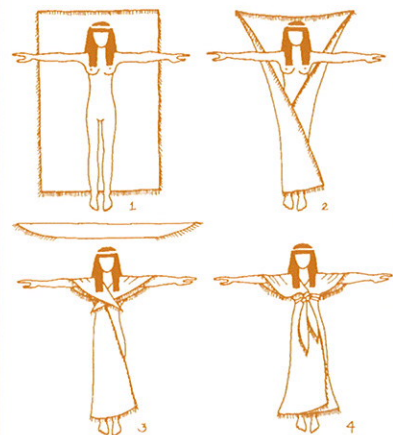
8

85. Kétvállas lepelruha egyik viseletének rekonstrukciója.
Vogelsang-Eastwood 1993, 7:12. ábra.

86. Ré-Harakhti előtt
adoráló nő zsákruhá-
ban. Mészkö sztélé
részlete. Újbirodalom,
Szépművészeti Múzeum

84. Kétvállas lepelruha viseletének
rekonstrukciója. Bruyère 1937, II., 30.
ábra.

Szamat felesége (valószínűleg zsákruhában) és két fia (szoknyában) áldozatot mutat be az edényben rejtőző istennőnek. Részlet a Renenutet istennő számára állított fogadalmi sztélééről. Újbirodalom, Szépművészeti Múzeum, Budapest.

88. Egyvállas komplex lepelruhát viselő adoráló nő. Újbirodalom, Szépművészeti Múzeum, Budapest.

89. Hemib és fia csíkos szoknyában, felesége Repi két-pántos lepelruhában. Részlet Hemib sztéléjéről. Első Átmeneti Kor, Szépművészeti Múzeum, Budapest.

Látszólag nem sokat változott a ruházat a majd 3000 éves fáraókor alatt, mivel az egyiptomi festményeken, domborműveken gyakran évezredek keresztül ugyanazt a ruházatot találni. Ez azonban nem biztos, hogy azt jelenti, hogy valóban ugyanazokat a ruhadarabokat viselték. Elképzelhető, hogy egyes ábrázolási formákat a hagyománytisztelet, művészeti konvenció tartott fenn a műalkotásokon. Az ásatások során talált tényleges ruhadarabok és az ábrázolásokon látható

típusok ugyanis gyakran eltérnek egymástól.

Nehéz megítélni a helyzetet az említett időszakoknál lényegesen későbbi, perzsa kori Egyiptomban járt Hérodotosz (Kr.e. 450 körül) leírása alapján is. Történeti művében ugyanis a következők olvashatók: Az egyiptomiak "térdek körül rojtos vászonkithónt hordanak, amit kalaszirisznak hívnak. Felette pedig fehér gyapjúköntöst viselnek köpenyként. (II.81)" Ezek szerint kétféle ruhafajta volt az általános: a közvetlenül a test felett hordott kalaszirisz (minden bizonnyal az egyiptomi zsákruha korabeli görögösített neve), és a felsőruházatot ké-

pező hosszú, négyszögletes köntös, a *heima*, ami a felül hordott lepelruhák összefoglaló megnevezésének tekinthető. A kortárs ábrázolások ugyanekkor az egyiptomiakat gyakran az Óbirodalom kora óta szokásos egyiptomi szoknyában mutatják be, aminek még létezését sem említi Hérodotosz, hiszen az egyiptomi öltözködéssel kapcsolatban már csak két további megállapítást tesz: "minden férfinak két köntöse (*heima*) van, a nőknek azonban csak egy" (II.36) és "a papok csak köntöst (*heima*) és papiruszsarut viselnek".

90. Imhotep bronzszobra. Késői kor, Szépművészeti Múzeum, Budapest.

Néhány összefoglaló mű az egyiptomiak öltözködéséről:

H. Bonnet, *Die ägyptische Tracht bis zum Ende des neuen Reiches*, Leipzig 1917.

A. M. Donadoni Roveri, *Egyptian Civilisation. Daily Life*, Torino 1988.

M. G. Houston, *Ancient Egyptian, Mesopotamian and Persian Costume*, London 1954 (2. kiadás)

E. Riefstahl, A note on ancient fashions: four early Egyptian dresses in the Museum of Fine Arts, Boston, *Bulletin of the Museum of the Fine Arts*, Boston 68, 1970, 244-249. old.

E. Staehelin, *Untersuchungen zur ägyptischen Tracht im Alten Reich*, Berlin 1966.

J. Vandier, *Manuel d'Archéologie Egyptienne. III. Les grandes Époques. La Statuaire*. Paris 1958.

G. Vogelsang-Eastwood, *Pharaonic Egyptian Clothing*, Leiden-New York-Köln 1993.

Philip J. Watson, *Costume of Ancient Egypt*, London 1987.

Válogatás a témához kapcsolódó további irodalomból:

E. R. Ayrton, *The Tombs*: no. 11, The tomb of Henhenit, in: E. Naville, *The XIth Dynasty Temple at Deir el-Bahri I.*, London 1907, 50-51. old.

A. Badawy, *The Tomb of Nyhetep at Giza and the tomb of Ankhmahor at Saqqara*, Berkeley 1978.

M. Blackman, *The Rock Tombs of Meir*, vol. 1-6, London 1914-1953.

L. Borchard, *Statuen und Statuetten von Königen und Privatleuten im Museum von Kairo*, CG. I., Cairo 1911.

A. Brack - A. Brack, *Das Grab des Tjanuni*. Theben Nr. 74, Mainz am Rhein 1977.

A. Brack - A. Brack, *Das Grab des Haremheb*. Theben Nr. 78, Mainz am Rhein 1980.

B. Bruyère, *Rapport sur les fouilles de Deir el-Medineh, 1934-1935*, II., Cairo 1937.

Carnarvon - H. Carter, *Five Years' Exploration at Thebes*, Oxford 1912.

E. G. Chassinat - C. Palanque, *Une Campagne de Fouilles dans la nécropole d'Assiout*, Cairo 1911.

K. M. Cialowicz, *La naissance d'un royaume. L'Égypte dès la période prédynastique à la fin de la Ière dynastie*, Krakow 2001.

J. D. Cooney, *Amarna Reliefs from Hermopolis in American Collections*, Brooklyn 1965.

N. M. Davies, *Ancient Egyptian Painting, I-II.*, Chicago 1936.

N. de Garis Davies, *The Tomb of Ken-Amun at Thebes*, New York 1930.

N. de Garis Daves, *The Tomb of Nefer-Hotep at Thebes*, New York, 1933.

N. de Garis Davies, The Tomb of Rekh-mi-Re at Thebes, New York 1943.

N. de Garis Davies - A. H. Gardiner, The Tomb of Huy, Viceroy of Nubia in the Reign of Tutankhamun (no. 40), London 1926.

Egypt's Golden Age: The Art of Living in the New Kingdom 1558-1085 B.C. kiállítás katalógus. Boston, Museum of Fine Arts 1982.

L. Épron - F. Daumas - G. Goyon, Le Tombeau de Ti, I., Cairo 1939.

A. Erman, Life in Ancient Egypt, repr. London 1894.

S. Hassan, Excavations at Giza with special Chapters on Methods of Excavation, the False-door, and Other Archeological and Religious Subjects. vol. V. 1933-1934, Cairo 1944.

E. Hornung - E. Staehelin, Sethos - ein Pharaonengrab, Antikensammlung Basel und Sammlung Ludwig, Basel 1991.

B. Jaros-Deckert, Grabung im Asasif, vol. V. Das Grab des Jnj-tj.f, 1963-1970, Mainz am Rhein 1984.

G. Jéquier, Les Pyramides des reines Neit et Apuoit, Le Caire 1933.

G. Jéquier, Les frises d'objets des sarcophages du Moyen Empire, Le Caire 1921.

H. Junker, Grabungen auf dem Friedhof des Alten Reiches bei den Pyramiden von Giza, Bd. IV. Die Mastaba des *K3jm'nh* (Kai-em-anch), Wien-Leipzig, 1940.

H. Junker, Giza VI., Wien-Leipzig 1943.

P. Lacau, Sarcophages antérieurs au Nouvel Empire I-II. Kairo 1904.

Liptai É, Kendő a fejtetőn - Egy 21. dinasztiai ikonográfiai motívum vallási hátteréről. Szépművészeti Múzeum Közleményei 96, 2002.

G. Th. Martin, The tomb of Hetepka and other reliefs and inscriptions from the sacred Animal Necropolis North Saqqara 1964-1973, London 1979.

A. A. Moussa - H. Altenmüller, Das Grab des Nianchchnum und Chnumhotep, Mainz am Rhein 1977.

M. A. Murray, Saqqara Mastabas, Part I. London 1905.

Nagy I., Az Egyiptomi Kiállítás. Az Szépművészeti Múzeum gyűjteményei 2, Budapest 1999.

P. E. Newberry, Beni Hasan, I-II, London 1893-1894.

P. E. Newberry, El-Bersheh, I-II. London 1894-1895.

W. M. Fl. Petrie, Deshasheh, London 1898.

R. Pfister, Les textiles du tombeau de Toutankhamon, Revue des Arts Asiatiques XI, 1937, 207-218. old.

J. E. Quibell, Hieraconpolis I., London 1900.

M. Saleh - H. Sourouzian, Die Hauptwerke in Ägyptischen Museum Kairo, Cairo 1986.

E. Schiaparelli, La tomba intatta dell'architetto Cha nella necropoli di Tebi, Turin 1927.

R. Schulz - M. Seidel, Ägypten. Die Welt der Pharaonen, Köln 1997.

W. K. Simpson, The Mastaba of Kawab, Khafkhufu I and II. G7110-20/30-40/50, Boston 1978.

W. S. Smith, The Art and Architecture of Ancient Egypt, Harmondsworth 1958.

H. Wild, La tombeau de Ti: La chapelle, vol. II., Cairo 1966.

